

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-75>

УДК 339.543:005.334

Руда Тетяна Василівна

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу розвитку митної справи,
Науково-дослідний інститут фінансової політики
Державного податкового університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6934-6796>

Корчака Сергій Петрович

директор Департаменту профілювання митних ризиків,
Державна митна служба України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9455-7485>

Неліпович Олена Володимирівна

старший науковий співробітник відділу дослідження
міжнародної податкової конкуренції,
Науково-дослідний інститут фінансової політики
Державного податкового університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8095-7069>

Tatyana Ruda

Financial Policy Research Institute State Tax University

Serhii Korchaka

The State Customs Service of Ukraine

Olena Nelipovych

Financial Policy Research Institute State Tax University

ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ПОСТ-МИТНОГО КОНТРОЛЮ

PECULIARITIES OF PRACTICAL APPLICATION OF THE RISK MANAGEMENT SYSTEM FOR MAKING DECISIONS ON POST-CUSTOMS CONTROL

Анотація. У статті проаналізовано основні аспекти використання системи управління ризиками в процесі прийняття рішень щодо необхідності здійснення пост-митного контролю. Визначено випадки, в яких доцільно застосовувати пост-митний контроль та структуровано суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), стосовно яких він може бути застосований. Окреслено фактори, які впливають на ефективність та визначають доцільність здійснення пост-митного контролю. Особливу увагу приділено аналізу результатів застосування суб'єктоорієнтованих критеріїв (тобто визначенню частки митних декларацій, до яких було застосовано коефіцієнт зменшення АСУР необхідності проведення митного огляду) в розрізі митних режимів за 2023 рік та дослідженню кон'юнктуру сучасного стану використання системи управління ризиками. Також у статті визначено перелік документальних митних формальностей, який може бути виконаний під час реалізації пост-митного контролю.

Ключові слова: пост-митний контроль, митний контроль, система управління ризиками.

Summary. The article analyses the main aspects of using the risk management system in the process of making decisions on the need for post-customs control. In particular, the author emphasises that the application of post-clearance control can be viewed as providing benefits for business. In this context, the author identifies the cases in which it is advisable to apply post-customs control and structures the subjects of foreign economic activity in respect of which it may be applied. Thus, the author proposes to divide all foreign economic operators into four main categories: foreign economic operators who voluntarily comply with the legally established requirements; foreign economic operators who generally comply with the requirements of current legislation, but have difficulties in the process of customs clearance; foreign economic operators who, if possible, evade the legally established requirements; foreign economic operators who do not comply with or violate the legally established requirements during

customs clearance. The author outlines the factors which affect the efficiency and determine the feasibility of post-customs control and which may affect the assessment of a foreign economic operator to enable it to perform customs formalities after completion of customs clearance, since the completeness of payment of customs duties depends on verification of the accuracy of the information declared in the customs declaration and is ensured by the quality of customs formalities. Particular attention is paid to the analysis of the results of application of subject-oriented criteria (i.e., determination of the share of customs declarations to which the coefficient of reduction of the need for customs inspection by the automated customs management system was applied) in the context of customs regimes for 2023 and to the study of the current state of use of the risk management system. The article also identifies a list of documentary customs formalities that can be performed during post-clearance control. Based on the results of the study, the author concludes that post-clearance control is an opportunity for customs to carry out a real.

Keywords: post-customs control, customs control, risk management system.

Постановка проблеми. Трансформація митних правовідносин в контексті євроінтеграційних перетворень передбачає удосконалення системи митного контролю, зокрема, шляхом імплементації практики здійснення пост-митного контролю, що ґрунтується на ефективному застосуванні системи управління ризиками й, водночас, дає змогу удосконалювати інструменти з управління ризиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні питання удосконалення пост-митного контролю в контексті використання системи управління ризиками та нормативне унормування досліджуваної проблематики наведено у наукових працях Капітанець С.В., Назарка А.А. [1–2]. Особливості використання системи управління ризиками при здійсненні пост-митного контролю розкрито в публікаціях Г.Ю. Разумей, М.М. Разумей, І.В. Сівак [3–4]. Незважаючи на наявність досить ґрунтовних напрацювань з досліджуваної тематики, додаткового дослідження потребують питання, що стосуються практичного застосування системи управління ризиками для прийняття рішень щодо проведення пост-митного контролю.

Метою статті є дослідження питань практичного застосування системи управління ризиками для прийняття рішень в контексті здійснення пост-митного контролю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до міжнародної практики здійснення митного контролю, пост-митний контроль, на сьогодні, виступає одним із найбільш гнучких інструментів забезпечення ефективної реалізації митних процедур та може бути на практиці використаний за різних умов та випадків, а саме:

по-перше, його застосовують у випадку наявності можливостей для виконання митних формальностей, які доцільно реалізувати під час митного оформлення, але їх реалізація після завершення митного оформлення не спричинить негативних наслідків (перший випадок).

По-друге – з метою забезпечення поглиблених перевірок вже здійснених оформлень незалежно від того, чи були проведені перевірки за цим або іншим напрямом контролю під час оформлення (другий випадок).

На практиці, як правило, передбачено виконання усіх митних формальностей під час митного оформлення. Проте, із впровадженням пост-митного контролю можливим є перехід від митного контролю під час митного оформлення до проведення певних перевірок після його завершення. Такий підхід має низку позитивних аспектів як для митних органів, так і для суб'єктів ЗЕД.

Враховуючи норми, визначені статтею 337¹ МКУ, вбачається, що пост-митний контроль як окрема форма митного контролю може використовуватись як в автоматизованому режимі (АСУР), так і в неавтоматизованому режимі.

Слід зазначити, що застосування пост-митного контролю в окремих випадках можна розглядати як надання переваг для бізнесу. У зв'язку з цим, необхідно приділити належну увагу щодо проведення скринінгу суб'єктів ЗЕД для їх сегментування та категоризації, стосовно яких може застосовуватись пост-митний контроль.

Ще одним питанням, що заслуговує на окрему увагу, є дослідження факторів, котрі можуть впливати на оцінку суб'єкта ЗЕД для надання можливості виконання митних формальностей після завершення митного оформлення, адже повнота сплати митних платежів залежить від перевірки достовірності декларування відомостей, зазначених у митній декларації та забезпечується якісним виконанням митних формальностей.

На основі світового досвіду застосування СУР з метою прийняття рішень щодо можливості проведення пост-митного контролю за певними його напрямками, усіх суб'єктів ЗЕД доцільно концептуально розділити на чотири основні категорії:

1. Суб'єкти ЗЕД, які добровільно виконують законодавчо визначені вимоги.

2. Суб'єкти ЗЕД, які в цілому дотримуються вимог чинного законодавства, проте, у них виникають труднощі в процесі митного оформлення.

3. Суб'єкти ЗЕД, які, за можливості, ухиляються від виконання законодавчо визначених вимог.

4. Суб'єкти ЗЕД, які недотримуються або порушують законодавчо встановлені вимоги при митному оформленні.

Зауважимо, що перший випадок використання пост-митного контролю доцільно застосовувати

до 1 та 2 категорії суб'єктів ЗЕД. Другий – до 3 та 4 категорії.

Ефективність процесу управління митними ризиками, здебільшого, забезпечується постійним контролем і оцінкою доцільності виконання таких процедур. З огляду на це, можна зробити висновок, що, окрім методів та інструментів управління ризиками, таких як оцінювання ризиків і визначення ризикоорієнтованих пріоритетів, важливою є також оцінка дотримання нормативних вимог. Це досягається за допомогою статистично обґрунтованих методів, що застосовуються до репрезентативної вибірки суб'єктів ЗЕД з метою визначення ступеня їх відповідності митним правилам та процедурам.

Стратегічно, оцінка дотримання нормативних вимог суб'єктами ЗЕД та акцент на ризиках можуть забезпечити необхідний баланс, що сприятиме раціональному розподілу ресурсів у сфері діяльності митних органів. Також варто наголосити, що пост-митний контроль можливий лише для обмеженого кола суб'єктів, які дотримуються вимог законодавства, тобто є умовно добросовісними.

Аналізуючи сучасний стан функціонування системи управління ризиками в Держмитслужбі, варто зазначити, що в її основу покладено модель, яка дозволяє розподіляти суб'єкти ЗЕД залежно від їхніх характеристик, що повною мірою відповідає наведеній у статті думці про доцільність категорійності суб'єктів ЗЕД в контексті реалізації пост-митного контролю.

Саме цей підхід повною мірою відображено у Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю, що затверджений наказом Міністерства фінансів України від 31.07.2015 № 684. Так, розділом XI Порядку 684 визначено порядок використання в АСУР суб'єктоорієнтованих критеріїв. Залежно від того, наскільки суб'єкти ЗЕД відповідають цим критеріям та їх значенням, застосовуються коефіцієнти, що знижують ймовірність визначення АСУР необхідності проведення митного огляду або додаткової перевірки документів. Оцінка суб'єктів ЗЕД за визначеними критеріями проводиться автоматично у кожному окремому випадку під час митного контролю товарів та транспортних засобів, що виключає втручання посадових осіб і усуває «людський фактор». Перелік критеріїв для автоматизованого розподілу суб'єктів ЗЕД розміщений на сайті Держмитслужби.

Перевірка відповідності визначеним критеріям проводиться в АСУР за допомогою стандартної умови аналізу (СУА). СУА «Критерії для автоматизованої оцінки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності», яка враховує характеристики та істо-

рію діяльності суб'єктів ЗЕД під час оцінки рівня ризику, функціонує в АСУР з 2020 року.

Протягом 2023 року коефіцієнти зменшення частки визначення АСУР необхідності проведення митного огляду та/або додаткової перевірки документів застосовано до 4337 суб'єктів ЗЕД.

З метою оцінювання ефективності використання такого підходу доцільно проаналізувати результати застосування суб'єктоорієнтованих критеріїв (тобто визначення частки митних декларацій, до яких було застосовано коефіцієнт зменшення АСУР необхідності проведення митного огляду) в розрізі митних режимів за 2023 рік.

Як показує практика, застосування суб'єктоорієнтованих критеріїв, у даному випадку, також сприяє підвищенню прозорості та ефективності виконання митних процедур. Суб'єкти ЗЕД, які відповідають встановленим критеріям, можуть розраховувати на спрощені процедури митного оформлення, що зменшує час і витрати на їх здійснення. Це стимулює суб'єктів ЗЕД до дотримання нормативних вимог, удосконалення внутрішніх бізнес-процесів та підвищення рівня прозорості своєї діяльності. Також варто зазначити, що за результатами застосування суб'єктоорієнтованих критеріїв, середній час митного оформлення МД у режимі Експорт скоротився на 27%.

У разі застосування суб'єктоорієнтованих критеріїв, середній час митного оформлення митної декларації у режимі Імпорт менший на 20%. При цьому, необхідно зауважити, що під час використання методики розрахунку були виключені митні декларації за типом ІМ ЕА (що використовувались на підставі частини 5 статті 259 МКУ).

З метою якісного моделювання практичних аспектів застосування СУР для прийняття рішень щодо проведення пост-митного контролю необхідно розглянути кон'юнктуру сучасного стану використання системи за 2023 рік. Відповідно до отриманих результатів, необхідно зауважити, що за обсягом митних оформлень в розрізі митних режимів у напрямі «ввезення», режим «Імпорт» займає близько 94%. Відповідно, в розрізі митних режимів у напрямі «вивезення», режим «Експорт» займає близько 90%. Так, за 2023 рік в режим «Експорт» подано 877 тис. МД, з них АСУР визначено документальні та оглядові митні формальності для 238 тис. МД, або 27,2%. В режим «Імпорт» подано 1 млн 641 тис. МД, з них АСУР визначено документальні та оглядові митні формальності для 889 тис. МД, або 53,1%.

Відповідно до визначеного у статті першого випадку застосування пост-митного контролю, цілком логічним вбачається впровадження у механізм пост-митного контролю документальних форм митного контролю. З цією метою здійснено аналіз митних декларацій, за якими зафіксовано реагування АСУР із визначенням документаль-

них митних формальностей (таблиця 1). При цьому, у розрахунках виключені МД, за якими сформовано необхідність проведення фізичних форм митного контролю (митний огляд, відбір проб та зразків, тощо).

Необхідно зауважити, що з існуючого переліку документальних митних формальностей є лише частина, яку теоретично можна буде виконати під час реалізації пост-митного контролю відповідно до визначеного першого випадку.

Зокрема, відпрацювання митних формальностей, що стосуються перевірки наявності санкційних обмежень, дотримання встановлених до задекларованих товарів заходів нетариф-

ного регулювання (в тому числі державного експортного контролю) після завершення митного оформлення, у разі виявлення порушень, може призвести до заподіяння невідвортної шкоди суспільству та/або державі в цілому.

Вочевидь, в рамках проведення пост-митного контролю доречно проводити:

– контроль правильності визначення митної вартості товарів. Митний орган має право упевнитися в достовірності або точності будь-якої заяви, документа чи розрахунку, поданих для цілей визначення митної вартості.

– контроль правильності класифікації товарів. Передбачає перевірку правильності опису товару

Таблиця 1 – Реагування АСУР в розрізі документальних митних формальностей за 2023 рік

Код митних формальностей відповідно до Класифікатора № 1011	К-ть МД у режимі Імпорт	К-ть МД у режимі Експорт
101-1 – Витребування оригіналів документів, зазначених у митній декларації, або засвідчених в установленому порядку їх копій, якщо законодавством не передбачено подання оригіналів	57 519	11 454
102-1 – Перевірка відповідності відомостей, які містяться в українській митній декларації, відомостям, що містяться у відповідному паперовому примірнику (електронній копії) митної декларації суміжної сторони (книжці МДП)	1	
103-1-Перевірка поданих товаросупровідних та товаротранспортних документів (в тому числі наданих на вимогу митного органу) та/або відомостей про них на предмет розбіжностей у відомостях, що зазначені у цих документах, митній декларації чи документах, що її заміщують, їх електронних копіях, розміщених в ЄАІС Держмитслужби	131 863	75 196
105-2 – Контроль правильності визначення митної вартості товарів	95 229	21
106-2 – Витребування документів, які підтверджують митну вартість товарів	12 881	
107-3 – Контроль правильності класифікації товарів згідно з УКТ ЗЕД	77 356	49
108-3 – Витребування документів, які підтверджують коди товарів згідно з УКТ ЗЕД	22 335	47
109-4 – Перевірка правильності визначення країни походження товарів	30 026	1
110-4 – Витребування документів, які підтверджують країну походження товару	2 891	
111-5 – Перевірка правильності справляння митних платежів, контроль правильності обчислення, своєчасності та повноти їх сплати	16 657	3
112-5 – Витребування документів, необхідних для підтвердження права на звільнення (умовне звільнення) від оподаткування митними платежами	1	
113-6 – Контроль дотримання встановлених заборон та/або обмежень щодо переміщення та/або випуску товарів	596	236
114-6 – Контроль дотримання вимог законодавства у сфері державного експортного контролю щодо переміщення та/або випуску товарів	762	10 586
115-7 – Перевірка з метою виявлення товарів, що підозрюються у порушенні прав інтелектуальної власності відповідно до розділу XIV Митного кодексу України	9 254	25 659
117-2 – Здійснення контролю правильності визначення митної вартості товарів спеціалізованим підрозділом митниці для перевірки числового значення заявленої митної вартості	1 020	
118-3 – Здійснення контролю правильності класифікації товарів згідно з УКТЗЕД спеціалізованим підрозділом митниці для прийняття рішення про визначення коду товару	12	
119-6 – Перевірка наявності діючих санкцій щодо осіб, зазначених у митній декларації та/або інших документах, поданих для митного контролю або митного оформлення	14 172	21 723

Джерело: складено за результатами аналізу даних Держмитслужби

та відповідного йому коду в митній декларації вимогам Основних правил інтерпретації УКТ ЗЕД під час проведення процедур його митного контролю та митного оформлення.

– контроль правильності визначення країни походження товарів. Передбачає комплекс заходів в основному з приводу документальної верифікації (через підтвердження дійсності та справжності сертифікатів про походження) та перевірки належного рівня переробки на відповідність тому походженню, що зазначається під час декларування і спрямовує товар у відповідний режим тарифного оподаткування.

– контроль правильності справляння митних платежів, контроль правильності обчислення, своєчасності та повноти їх сплати.

Варто зазначити, що в АСУР функціонує більше 100 окремих профілів ризику та більше 10000 окремих комбінацій індикаторів ризику, що у своїй сукупності забезпечують формування переліку митних формальностей. Важливо відмітити, що за однією митною декларацією може бути реагування декількох профілів ризику та/або інших автоматизованих перевірок, в тому числі за різними напрямками контролю. У зв'язку з цим, не завжди окрема митна формальність може відобразити реальну залежність від її наявності у переліку митних формальностей за окремою митною декларацією та середнім часом митного оформлення.

Враховуючи зазначену особливість, в рамках прогнозування та моделювання перерозподілу частини митних формальностей у пост-митний контроль, необхідно здійснити додатковий розрахунок розподілу митних декларацій, за якими АСУР не визначено інших митних формальностей, ніж ті, що доцільно впроваджувати у пост-митний контроль.

Доцільно розглянути вплив наявності певної митної формальності на середній час митного оформлення МД (таблиця 2).

Зазначені у таблиці дані можуть бути використані для формування кількісної складової частки МД, які доцільно виконати під час пост-митного контролю за першим випадком здійснення митного контролю. Отже, співставляючи частку відкликаних/відмовлених МД, за якими визначено формування певної митної формальності з середнім часом МД в роботі, у разі проведення цих митних формальностей у пост-митному контролі, виявляється певний позитивний ефект з практичної точки зору. Найбільший середній час митного оформлення саме за тими деклараціями, за якими наявні митні формальності щодо витребування оригіналів документів, або документів за вище окресленими напрямками контролю. Результатом аналізу отриманих даних є підтвердження сформованої раніше тези щодо тих митних формальностей, які доцільно виконувати в форматі пост-митного контролю.

Для митних органів виконання певних митних формальностей після завершення митного оформлення дозволить здійснювати більше митних оформлень за той самий період часу. Крім цього, зменшення обсягу митних формальностей під час здійснення митного оформлення сприятиме удосконаленню сервісної функції державних службовців.

Окремо слід звернути увагу, що зростання кількості митних оформлень призведе до збільшення надходжень митних платежів за певний звітний період.

Покращенню бізнес-клімату сприятиме, окрім іншого, скорочення часу митного оформлення та зменшення адміністративного навантаження при здійсненні митного контролю, обмеженого часовими нормами. Своєю чергою, скорочення часу митного оформлення апіорі призведе до економії витрат на:

- експлуатацію транспортного засобу комерційного призначення;
- заробітну плату персоналу, що залучений до процесів митного оформлення;
- плату за послуги вантажного терміналу тощо.

Таблиця 2 – Середній час МД в роботі залежно від наявності певної митної формальності (ІМПОРТ)

Код МФ	Оформлені МД		Відкликани/ відмовлені МД		Частка відкликаних/ відмовлених від оформлених МД, %
	К-ть МД	Час в роботі, хв.	К-ть МД	Час в роботі, хв.	
101-1	23 860	191	3 649	683	15%
103-1	55 635	147	5 595	672	10%
105-2	39 445	178	6 242	782	16%
106-2	5 478	285	1 648	1 287	30%
107-3	30 038	175	3 209	769	11%
108-3	7 041	177	651	1 245	9%
109-4	14 275	144	1 219	484	9%
110-4	1 094	148	127	793	12%
111-5	4 790	156	879	542	18%
112-5	3	596	0	0	0%

Джерело: складено за результатами аналізу даних Держмитслужби

Висновки. Вищевикладене дозволяє зробити висновки, що доцільність та ефективність здійснення пост-митного контролю залежить від його інтегрованості з АСУР в контексті відбору суб'єктів ЗЕД та митних формальностей, які можуть бути виконані в рамках пост-митного контролю. Фактично, на сьогодні пост-митний контроль, на думку деяких експертів у галузі митної справи [5], є можливістю для митниці здійснити реальний, а не формальний аналіз поданих декларантом документів та інформації щодо задекларованих товарів протягом 30 днів після завершення митного оформлення. У межах законодавчо визначених часових рамок, які наразі, згідно положень МКУ становлять 4 години, митний орган намагається здійснити митне оформлення формально та максимально використати визначений проміжок часу між поданням митної декларації та оформленням товарів у митний

режим, що часто призводить до виникнення правових колізій.

Отже, пост-митний контроль спрямований на те, щоб за можливості спростити та прискорити митні процедури шляхом перенесення згаданої раніше частини з них на більш пізній період. Це дасть змогу детальніше проаналізувати ті документи та відомості, які подавались декларантом або були передбачені митною декларацією, проте, вчасно не додані до неї. У разі виявлення помилок та/або невідповідностей даних митниця інформуватиме декларанта про це. Відповідно останній у встановлений законодавством термін може їх усунути. Такий підхід забезпечуватиме не лише скорочення часових та фінансових витрат на здійснення митного оформлення, але й сприятиме якісному удосконаленню функціонального наповнення митних органів в контексті євроінтеграційних перетворень.

Список використаних джерел:

1. Капітанець С.В., Руда Т.В. Удосконалення підходів у використанні системи управління ризиками у сфері пост-митного контролю. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 1 (48). С. 351–359.
2. Назарко А.А. Пост-митний контроль у розумінні статті 3371 Митного кодексу України. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28329> (дата звернення 13.09.2024).
3. Разумей Г.Ю., Разумей М.М. Штучний інтелект у управлінні ризиками та визначенні об'єктів контролю для митного аудиту. *Публічне управління у сфері державної безпеки та митної справи*. 2023. No. 2 (37). С. 83–89.
4. Сівак І.В. Митний пост-аудит: закордонний досвід на допомогу у впровадженні нової форми митного контролю в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/52.pdf (дата звернення: 13.09.2024).
5. Держмитслужба розпочала пост-митний контроль у вигляді пілотного проєкту. URL: <http://surl.li/nvofpq> (дата звернення: 13.09.2024).

References:

1. Kapitanets S. & Ruda T. (2024) Udoshkonalennia pidkhodiv u vykorystanni systemy upravlinnia ryzykamy u sferi post-mytnoho kontroliu [Improvement of approaches to the use of the risk management system in post-customs control]. *Sustainable development of economy*. no. 1 (48). pp. 351–359. (in Ukrainian)
2. Nazarko A. (2024) Post-mytnyi kontrol u rozuminni statti 371 Mytnoho kodeksu Ukrainy [Post-customs control within the meaning of Article 3371 of the Customs Code of Ukraine]. Available at: <https://hdl.handle.net/11300/28329> (in Ukrainian)
3. Razumei H. & Razumei M. (2023) Shtuchnyi intelekt v upravlinni ryzykamy ta vyznachenni obektiv kontroliu dlia mytnoho audytu [Artificial intelligence in risk management and identification of control objects for customs audit]. *Publichne upravlinnia u sferi derzhavnoi bezpeky ta mytnoi spravy – Public administration in the sphere of state security and customs affairs*, no. 2(37), pp.83–89. (in Ukrainian)
4. Sivak I. (2022) Mytnyi post-audit: zakordonnyi dosvid na dopomogu u vprovadzhenni novoi formy mytnoho kontroliu v Ukraini [Customs post-audit: foreign experience to help in the implementation of a new form of customs control in Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, no. 1. Available at: http://www.lsej.org.ua/1_2022/52.pdf (in Ukrainian)
5. State Customs Service launches post-costoms control as a pilot project. Available at: <http://surl.li/nvofpq> (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 13.09.2024